

ROSA (153) *sb f*

rosa (132), **rossa** (17); *rossa Oczko* (4), *Calep* (6), *SarnStat*; *rosa : rossa Mymer*¹ (1:1), *Leop* (5:1), *KochPs* (2:3), *KochFr* (1:1).

o oraz a jasne (w tym w a 3 r. błędne znakowanie).

sg *N rosa* (49). ◇ *G rosy* (30). ◇ *D rosie* (2). ◇ *A rosę* (23). ◇ *I rosą* (32). ◇ *L rosie* (10). ◇ *pl N rosy* (4). ◇ *I ros(a)mi* (2). ◇ *V rosy* (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVII – XVIII w.*

1. *Krople wody z pary wodnej zawartej w atmosferze osadzające się wieczorem, nocą lub nad ranem na powierzchni roślin i przedmiotów na skutek ochłodzenia się powietrza; też krople wody innego pochodzenia; ros Murm, Mymer*¹, *HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, JanStat, Cn* (147) : *Murm* 17; *Ros. Thaw. Roffa. Mymer*¹ 4v; *Nalepiey* iest aby thy zioła były ku wodcze brany poki na nich rofa ielth/ á gdy narzeżesz gdy iuż rofy niebędzie/ thedy gim day aby przez nocz leżały iżby tak przewiędły *FalZioł* II 2b, I 155c, V 55 [3 r.], 56; *RejWiz* 22v; [*Hiob mówi o szczęśliwej i spokojnej starości:*] *Korzeń moy* otworzony iest wedle wod/ á rofá przemięśfkawác będzie ná żniwie moim [*et ros morabitur in messione mea*]. *Leop Iob* 29/19; *GDy* iednego pytáli/ gdyby rofá byłá/ Ná łące/ á po nieyby chodziłá *Kobyłá*. *A onby* ią chciał vkrásć/ iákoby ią przegnał/ *Iżby* żadny ná rofie/ kedy fzlá nie poznał. *RejFig* Dd5, Dd5; ábowiem gdy názaiutrz wfłtał á fcińnął runo/ tedy wyżął z wełny pełnę báńkę wody z rofy [*expressit rorem de vellere*]. *BibRadz Iudic* 6/38, I 138d *marg*; *Abowiem* [żona księcia weneckiego] ták byłá chędogá y thák rofkołżna/ iż nigdy fie profłtá wodá nie vmywálá/ iedno iey mufieli z rofy wodę zbierác/ którą fie w fubtylnie vdzyáláney lážni myłá *BielKron* 178, 447v; *Mala roscida*, iábłká rofá obefzłe. *Mącz* 358c, 358c [2 r.]; á poftaw ná fłońcu przez trzy dni/ á ná rošie przez trzy nocy/ á tę wodkę ná oczy pułzczay. *SienLek* 63v, 65, 68; *BudBib Deut* 33/28; á kto niedoznał/ że y v nas po wielu mieyc/ wód thák różnych dofyc? iż od iednéy bydło tyie/ polá rodzą rofły wdzięczne wfłaią: á od drugiéy/ nietylko człowiek nie zdrów/ ále Lin/ á fnać y wąż wpułzczóny/ zdechnác muśi. *Oczko* 4, 4, 29; Iáko wodá śiáknie w ziemię/ Ták niźczieie ludzkie plemię. [...] Iáko rofły trawá fyta Z poránku pięknie zákwita/ *Wieczór* kořá podśieczona Leży ná ziemi wzgárdzona *KochPs* 137; *CzechEp* 309; *KlonŻal* Bv; *Roresco – Vmokrzonim* rofłá. *Calep* [928]a, 927b, [928]a; *A mowie*/ okopác fzczep/ iefli był ná zimę obłożony gnoiem/ álbo iáką mierzwą: bo trawę od niego odgárnawłzy co mu z rofá wilgotność dawa/ vfułzyłbyś fzczep. *GostGosp* 98; *Switánie*/ ziołom/ wdzięczną rofę/ nieśie *GrabowSet* H, V4v; *KlonWor* 20; [*BielKron* 1551 110].

W połączeniach szeregowych (2): *Wiátry*/ *gromy*/ *obłoki*; *Zimny* y *ciepły czas*/ y *dżdże* moczące; *Lody*/ *śniegi*/ y *rofy*/ *Ku* wieczney chwale *Pánfkiey*/ nieście głofy. *GrabowSet* V4v; *SarnStat* 264.

W porównaniach (25): *LAudanum* ielth rzecz wonna á lipka ciepła á wilka w wtorim ftopniu/ á iest rzecz iakoby rofa na niektore zioła vpadaiąca *FalZioł* III 27b; *A przyćie* iego będzie káždemu ták wdzięczne/ iako dełfcz nowo pofianemu zbożu/ álbo rofá prágnaćey á fuchey ziemi *RejPs* 105, 200; iż fie [*Jezus*] fprawá *Duchá* świętego/ nie ináćzey iáko rofá niebiefka poczał w żywocie *Pánn*y czyfłtey *Márie*y *LubPs* Z3; *A* [*miłość braterska*] yeft yáko oley z *Bálámem* zmyeśłány/ *Którym* był *Aaron* kářłan pomázány [...]. Iest práwye yák rofá pádnąc z gory *Hermon*/ *Co* hoynye sfłępuye áż ná gorę *Syon* *LubPs* dd3, Z2v, Z3, dd3 *marg*, gg3v; (*marg*) *Czo* iest práwa á fzczyra mądrość. (–) *Kiedy*

ferce pocźciwe ma myśl onę czyfłą [...]. Bogáctwá á rofkoſzy niepocźciwe zwłázczá/ Iż to s fiebye otrząła iáko rofę s płałzczá. *RejWiz* 62v; *Leop Sap* 11/23, *Is* 18/4; *BibRadz* 2.Reg 17/12, *Ps* 133/3, *Is* 18/4, *Mich* 5/7; Caduca et incerta sunt bona fortunae, Czełne ymienie. Dobrá a Máýętności nałze/ łá yákoby letniá rofá/ Niepewne. *Mącz* 29a; *GrzegŚm* 6, 14; Iáko dzifia nędznicy łá w łrogię niewoli/ Wfzák ktą [!] o tym pomyłli áż ferce záboli. A v nas to ołycha by rofá ná trawie *RejZwierc* 253, 68; *BudBib* 2.Reg 17/12; [*Niech król*] Spádnie iáko dełzcz nieprzepłácony Ná vprágnioné fuché zagony: Spádnie perlówey podobien rośie Ná łąkę gołą po oftréy kośie. *KochPs* 105; *SkarŻyw* A2v, 70; [*BudArt* D3v].

Fraza: »rosa pada (a. (u)padnie, a. spadła itp.); padać z rosą; padnienie rosy; rosa (u)padająca« = *rorat Murm, Mymer*¹, *BartBydg, Mącz, Cn; descendit ros Vulg, PolAnt; ros cadit a. fuerit PolAnt; roratio Mącz, Cn* [szyk zmienny] (18;1;1;3): *Murm* 17; *Mymer*¹ 4v; Rorat, rosza pada *BartBydg* 233b; Też ięft ieden bluźcz na ktore⁸⁰ liłtkoch rofa padnie á twardzieie/ á w kadzidło fie obracza *FalZioł* I 49a, III 27b; *RejPs* 200; *LubPs* dd3; A gdy w nocy łpádowálá rofá około obozu/ thedy thakież łpadálá połpołu y Mánná. *Leop Num* 11/9, *Sap* 11/23; *BibRadz Num* 11/9, *Iudic* 6/37, 39, 2.Reg 17/12; *BielKron* 31; Roresco, ut terra rorescens, Rofá opádlá. *Mącz* 358c; Roratio, Pádnienie rofy. *Mącz* 358c, 358c [2 r.]; *BudBib* 2.Reg 17/12; Ktoremu [*Stefanowi Batoremu*] do tych Páńłkich krolewłkich y Kátolickich cnot/ z ktorych fie wżyłcy iáko zrofy pádáiącey ná fuche ziołká/ chłodziemy y ożywiamy: áby Pan Bog wielkie łzczęście y zwycięftwo nád wżytkiemi nieprzyacióły dáć raczył/ wftáwicznie ięgo świętey miłości prośiemy. *SkarŻyw* A2v; *CzechEp* 178; *KochPieś* 72; *ArtKanc* P14.

Zwroty: »rosą pokrapiać, (po)kropion(y); rosa pokrapia (a. pokrapiać może); od rosy pokropiony« = *stillare rorem, ex rore tingere PolAnt; irrorare Calep* [szyk zmienny] (2;5;2;1): Lázien nie mámy/ Ná flońcu fie zágrzewámy/ á od rofi niebieskiey bywamy pokropieni [*aeris rore perfundimur*]. *HistAl* I6v; W vmieiętności ięgo rozłthápiły fię przepáłci/ á obłoki pokrapiaią rofá. *BibRadz Prov* 3/20, *Dan* 4/12; *HistRzym* 100; *GrzegŚm* 6; wyrábcie drzewo/ á skáźcie ie/ wfzakoż pniá korzeniá ięgo wziemi zániecháyćie/ w okowach też żelázných/ y miedziáných ná trawie polney rofá niebieską niech będzie kropion *BudBib Dan* 4/23[20], *Dan* 4/15[12], 25[22]; że ztámtąd gdzie Słóńce nie dochodzi áni wiatr wdźięczny przewiéwa/ áni rofá niebieska pokrąpiáć może/ wewnątrz práwie náyduią łye zacné á bárzo pożyteczné krułce/ drogié kámienie/ y wody *Oczko* 1v; *Calep* 564a.

»rosą przypaść (a. przypadać)« [szyk zmienny] (2): *RejWiz* 117; Y vczyńił thák Bog oney nocy/ iż tylko lámo runo było fuche/ á wżytká ziemiá przypádlá rofá [*super totam terram fuit ros*]. *BibRadz Iudic* 6/40.

»[(s)]paść z nieba rosą, [z rosą]« = *dostać się komuś za darmo* [szyk zmienny] (1): Tákże zóná nierządna gdy iey zewłząd niofá/ Mnima by iey to pádło z niebá Bożá rofá *RejWiz* 139v; [Tęgo muśiłz kupić/ tegoć trzebá/ Z Rofáć to nie łpádnie w dom twoy z niebá. *WirzbGosp* B].

»rosę spuszczać, spuszcający (a. wypuszczający)« = *rorifer Calep* [szyk zmienny] (3;2): Abowiem Pan thák mowił do mnie/ Vłpokoię fię á będę fię przypátrował w miełzkániu moim/ iáko pogodá po dźdzu/ á iáko mgłá wypufzczáiąca rofę [*nubes rorida*] ná vpalenie we źniwo. *BibRadz Is* 18/4; Ty nocną rofę ná fuché zagony Spufzczáłz/ y wczęśny dełzcz nieprzepłácony *KochPs* 93; *KochFr* 125; *Calep* 927b, [928]a.

Wyrażenia: »chłodna, chłodząca rosa« [szyk 2:1] (2:1): *RejPs* 200; [modlitwa wrzuconej w ogień św. Agnieszki:] wieczna chwałá y pokłon bądź tobie nieśmiertelny y wżechmocny Oycze/ yżeś mię przez fyná fwego z mocy niepobożney ręki wybáwił: [...] y teras ogień ten/ iáko chłodną rofę vczyniłeś mi *SkarŻyw* 70; *SkarKaz* 552a.

[»rosa jutrzenna«: Tak wiele mieć będziesz (o Mefyałzu) vczniow/ ktoremi nieprzyiaćioły zwyciężył/ iako ieft gęłta rofá iutrzenna. *BudArt* D3v.]

»kropla rosy« = *gutta a. stilla roris Vulg* (3): Kto ieft oycem dżdżá? y kto zrodził krople rofy? z czyiegoż żywothá wyłzedł lod? á mroz z niebá kto zrodził? *Leop Iob* 38/28, *Sap* 11/23; *KochPs* 196.

»rosa niebieska« = *ros caeli(-orum) HistAl, Vulg, PolAnt; aeris ros HistAl* [szyk 14:1] (15): Tedi niekthori Ricerz z Macedonow ktoremu imię było Zefir/ nálażł w iednym kámieniu wydrożonym throchę vodi/ ktora lie tám ścieklá z rofi niebieskiej/ á nábrawłszy iey w przyłbicę fwoię prziniołł przed Alexandrá. *HistAl* H4, I6v; *LubPs* Z3, dd2v, dd3 marg; *Leop Dan* 5/21; W obfitości źiemie będziesz miał mięszkánie twoie/ y w rofie niebieskiej zgory. *BibRadz Gen* 27/39, *Dan* 4/12; [Izaak błogosławił Jakubowi, mówiąc:] Dayći Pánie Boże z rofy niebieskiej y s pożytku zyemie hoyność zboża/ winá/ y oleiu/ ábyć służyli ludzie/ á narodowie náłzy áby cię w poczćiwości mieli. *BielKron* 14v, 14v; *BudBib Dan* 4/15[12], 23[20], 25[22]; *Oczko* 1v; *KochPs* 196.

»nocna rosa« (5): Non nocebitur ei nocturnis roribus, Nic mu szkodzić nie będą nocne rofy. *Mącz* 248d; *KochPs* 93; *KochFr* 125; Z twéy łáłki [Boże]/ nocna rofá ná mdłé źiołá pádnie/ A zágorzáłé zboża/ defcz ożywia fnádnie. *KochPieś* 72; *ArtKanc* P14.

Szereg: »(i) rosa i (ani) deszcz« (3): *BielKron* 84; Przez trzy látá y rofy/ y defczu nie będye [si erit annis his ros et pluvia *Vulg* 3.Reg 17/1]/ A wielki głód powftánie/ w tym kroleństwie wżędzye. *HistHel* Bv; *KochPs* 93.

Wyrażenia przyimkowe: »za rosy« = *rano lub wieczorem* (3): *LubPs* F; Lećie wczás wyganiáć dla chłodu zá rofy/ áby lie bydło náiadło: bo nie będzie iádło gdy słońce páli. *GostGosp* 116.

~ **Wyrażenie:** »za wieczornej rosy« (1): *Echo* też zá tobą chodząc zá wieczornej rofy/ Zbieráłá po dźwięcznym leśie rospuřzczone głófy. *KlonŻal* B2v. ~

»po rosie« (1):

~ **Szereg:** »wieczor albo po rosie« (1): Rozmowcy/ Bátrách Poetá niedořły/ [...] ktoremu odpowiada *Echo* to ieft Dźwięk leśny/ ow co lię wołájącemu w leśie/ á zwłászczá wieczor álbo po rosie ożywa. *KlonŻal* E3. ~

Przen (22) : *BielKom* E4v; Tákowe flugi kościołá Świętego/ tzáfem Duch Święty zowie Budownikámi/ Sędziámi/ obłokámi rofę y wyroki Boże wipuřtżájącymi/ Rybitwámi ludzi *KrowObr* 5; Czáfu ruřzenia twého przy tobie fwym pánie Twóy lud chętlíwie ftánie. Lud w cnotách okazały/ śwíetny w pobożności: Rofá różánéy zarze kréw twoiéy młodości. *KochPs* 170.

Fraza: »rosa z nieba padnie« (1): Y Apořtoł S. mowi: wřzyłcy w iedno ćiáło okrczenichmy fá. Iáko tedy członek żywotá nie ma/ ktory przy ćiele nie trwa: ták zbáwienia nie ma/ ktory w iednym ćiele kościołá Bożego zrořły z innemi człónki nie ieft. [...] Tá fá má ieft winnicá y zamczyřty ogrod páńłkiego kochánia: ná ktory tylko rofá iego z niebá řzczepione ziołká ożywiájąca pádnie. Okrom ktorego/ nic lię dobrego nie rodzi *SkarJedn* 3.

Zwrot: »paść z rosą« (1): Tákżeć my też nędznicy/ nadobnie kwitniemy/ Acz wichrow wżędy dofyć/ ktorych fie boimy. Przydzye ftárość zázyębła/ líftki pádną z rofą/ A oná smierć iáko chłop/ dybie s tyłu s kofą. *RejZwierz* 127v.

Wyrażenia: »jutrzenna rosa« (1): Dżiśia z wefelem chodźifz/ w rofkofzy fie záwodźifz/ dobrej myśli wżywafz/ w bogáctwie hoynie pływafz/ á iutro cię k grobu niofą/ iefteś iutrzenną rofą/ fkoro śmierć ruży kofą. *ArtKanc* R19v.

»niebieska rosa« (1): O Pánie toś mi dobrym krolem y Pánem moim/ ná dobreyeś mię paży ofádźifz/ nád chłodną niebieskiej rofy wodą *SkarKaz* 162a.

a) *O łasce i mocy Bożej* (11) : ftan miły panie wpozrzodku miedzy nami abys zawífle laskawie wybawil nas: a ochlodz rofą ducha świętego zemdlone ferca nafle *RejPs* 70; Runo rozumie bożnicę/ á niepłodną zyemię kościoł s pogánow. Ktore ty rzeczy obyie fą pokropyone tą rofą wdzyęczną Kriřtuřem/ iż też zwyciężyć mogą/ grzech/ řmierć/ y czártá. *LubPs* Q4 marg; *GrzegřSm* 14.

rosa czego (5): *RejPs* 92; Abowym ty w łáfcie řwey zyemyę opátruyefz/ A rozliczne hoyności nam ná nyey řpráwuyefz/ Poyąc yá záwždy rofą miłofierdzya řwego/ By wydála řwoy owoc dla człeká nędznego. *LubPs* P3, S4; Dla nas/ vplwány řánie/ ábyś nas pokropił/ Rofą nieśmiertelności *GrabowSet* P4v; WSzechmogący y wieczny Boże/ ktory řam dżiwnych y cudownych rzeczy dokázuiefz/ [...] wley w řercá ich wiekuiřtą rofę błogofłáwieńřtwá twoiego. *LatHar* 628.

Wyrażenie: »rosa niebieska« [szyk 1:1] (2): *BielKron* 137; Widząc potym ř. Bonifácyufz/ ifz iego náfienie wiáry świętey w Niemcech/ y Fráncyey/ dobrze (z łáfkí niebieskiej rofy) kwitnie: vmyslił fie do Phryzyey wroćifz/ gdzie řlyřzał iefzcze o wielu Pogańřtwá *Skarřyw* 519.

Szereg: »deszcz a rosa« (1): przeřz ktorą [*Maryję*] obfytem ducha řzwyátanego dżdzem a rofą polano yeřt kozde řthworzenye *PatKaz* III 96v.

b) *O kroplach płynu podobnych do rosy* (4) :

Wyrażenie: »rosa krwawa« (1): Znamiona ktoré będą przed řádnym dnem. [...] Dżiefiátęgo dnia drzewie wřlyřtko rokicié ij ziela będą fie pocitz krwawym potem albo rofę krwawą vkáżą. *Opecřyw* 193v.

a) *O pocie* (2) : Mofeřz s nimi [z *zuchwalcami*] kęs poliedzieć ráno do obiáda. Ale záś od obiáda po pozney wieczerey/ Gdy nań rofá wyřtápi/ rozum włofy wzieży. *BielSat* D [*idem*] *BielRozm* 24.

ř) *O moczu* (1) : Popiwřzy fie to řtroiá/ rozliczne fortele/ Iedná drugą odczepi/ y oczy záleie. Druga fie do niey rzućifz/ rořkudła iey włofy/ A druga popuřciłá/ w onym řmiechu rofy. *BielSat* D2v.

a. *Krople wody innego pochodzenia* (12) : (*nagł*) Święcona wodá. (–) KRořże miły Prełacie/ tym Przmielowym kiyem/ Lecż tu idąc opońcżey będą potym pilen. Bo chociay s tą pořtáwą/ s tym kropidłem kroczyřz/ Wiem iż mi nie pomożefz/ iedno iż mię zmoczyřz. [...] (*nagł*) Kádźidlnicá. (–) PÁchayże miły kfięże/ iedno chybiay nořá/ Podkurz nam to nadobnie/ co zmoczyřlá Rořá. *RejZwierz* 106v; Iefli chcefz rzek przeźornych pławem nápáść oczy/ Tu Sopot y Tenwicá řwoię rofę toczy/ Tu Tanew niehá mowna řan přetki nápawa *KochDryas* [A3]; *Bielřjem* 31; Potym y zbyřnie záwářły řye zdroie/ A byřtré rzeki wpádły w brzegi řwoie/ Ziemiá ku řloncu pełné ciężkiéy rofy Rozwiłá włofy. *KochPieř* 32.

Zwrot: »przypaść rosą« (1): Iuż go [marynarza] więc przyiaciele z radością witaią/ O łzczęściu o niełzczęściu iego łie pytaią. Iuż mu nowe odzyczenie iuż kołzule niołą/ Ono z niego zdeymuiąc co przypádło rołą. *RejWiz* 94v.

Wyrażenie: »ippokreńska rosa« = woda ze źródła Hippokrene, tj. źródła Pegaza (1): (nagł) Ku Muzom. (–) PAnny/ które ná wielkim Párnázie miełzkaćie/ A Ippokreńłką rołą włóły łwé maczaćie: [...] Prołzę/ niech zemną zaráz mé rymy nieginą/ Ale kiedy ia vmrę/ ony niechay łłyną. *KochFr* 41.

α. *Krople deszczu* (6) : Pátrzże gdy mocne wiátry prochy wzgorę wznofzą/ A iż ie tám pod niebo wyłoko wyniołą/ Gdy przydą w ty mokrołści/ wnet łie w kupę zlepią/ A wiátry iáko młotem/ ták to mocno łklepią. Gdy ie zálię do łpery ogniftey wyniołą/ Wnet ono prętko wyłchnie/ co zmoknęło rołą. *RejWiz* 151, 35.

Zwrot: »(wy)pułścić (a. spuszczać, a. wypuszczać) rosę (z siebie)« [szyk zmienny] (4): *RejPs* 152v; A dla tego niebiołá zámknione łą nád wámi/ áby wam nie wypułzczały roły [*Propterea super vos prohibiti sunt caeli a rore*]/ á ziemiá łię thez zówárłá áby owocow łwych nie wydawáłá. *BibRadz Agg* 1/10; A gdy łiedm dni minęły/ w ktorych łie Noe łpówował w okręćie miełiąćá Kwietniá dniá łiedmnałtego/ otworzły łie przepáłci morłkie/ á obłoki niebiełkie rołę s łiebie wypułłciły/ łzedł defzcz czterdzyełci dni y czterdzyełci nocy bez przełłtánia *BielKron* 4v; *RejAp* 59.

Wyrażenia: [»rosa dżdżowa«: dziedziczowy wszelakiey czczy i chwały krayny polskiey kralowey naywdziecznieyszey rosie dżdżowey przyrownanemu *CorfusDocum* 1593 nr 195.]

»rosa obłokow« (1): [Bóg] Stworzył dobrowolnie rozliczne ziołá ku pożywieniu zwierzętom/ á zboża rozmaíte nápożytek człowieku/ y łpułłcza nánie kiedy chce rołę obłokow łwoich/ aby niepowiełdy dla gorácołci łloneczney. *RejPs* 152v.

2. *Szron* (1) : Pruina, perurendo, quod fruges et virgulta perurat – Rofłá. item łrzon. Ex rore gelido nascitur, nec fit nisi immoto aere et sereno. *Calep* [869]b.

3. *Spadź, manna; występująca na łodygach i łiłciach niektórch rołlin łłodka kroplista ciecz, łkładajúca łię z wydalin źerujúcych na nich mszyc i czerwców oraz z soku wyciekajúcego z miełc nakłutyh przez te owady, zbirana przez pszczoły do produkcji miodu, krzepnie w postaci biályh grudek* (4) : MAnna ielł ciepłá j wilka miernie, á ielł rołá kthorá zbiraią zniektorych zioł *FalZioł* III 4c.

Wyrażenia: [»boża rosa«: bęđzieli więc funt prochu onego/ włóž k niemu Bożey roły cztery vncye/ á cukru biáłego dwie *SienHerb* 544b, 546b.]

»rosa niebieska« [szyk 2:1] (3): Miod. [...] Ielł łok z roły Niebiełkiey ktori pczóły zbiraią czałow pogodnych: z kwiatkow woniaiących. *FalZioł* IV 27d; Manna, Mánná/ Niebieska rołá. *Mqcz* 208a; *KlonWor* 11.

4. *n-pers* (1) :

Zestawienie (1): Iakom ya nyenayechal na dom Robothnego Iana Rossi *ZapWar* 1523 nr 2155.